

# LIBERTATEA RELIGIOASĂ REFLECTATĂ ÎN CONSTITUȚIILE ROMÂNIEI: PERIOADA REGIMULUI DEMOCRAT (1990-PREZENT)

**Drd. Bogdan Emanuel RĂDUȚ**

SCOSAAR – Școala Doctorală de Istorie și Arheologie, Institutul de Istorie  
„Nicolae Iorga” din București;

*Biserica Creștină după Evanghelie din România*

*emy\_radut@yahoo.com*

---

**ABSTRACT:** Religious Freedom reflected in Romanian Constitutions: democratic period (1990-present).

The Constitution is the fundamental document of a state that defines both the system of government and the mode of organization, as well as the privileges and responsibilities of the citizens under that government. Its content is a collection of articles relating to freedom of conscience, freedom of religion or freedom of expression. Our attention now turns to the democratic Constitutions currently in force, and in particular to the provisions relating to the privilege and freedom to exercise one's religious faith or denomination.

**Keywords:** *Constitution, legislation, religious freedom, democratic regime, articles of Law.*

---

Constituția reprezintă actul fundamental al unui stat. Prin ea se definește atât forma de guvernământ și de organizare statală, cât și drepturile, libertățile și obligațiile fundamentale ale cetățenilor asupra cărora își exercită prevederile.

Dintre cele opt Constituții adoptate, până în prezent, de Statul Român, ultimile două (1991 și 2003) au fost promulgate după revoluția română din decembrie 1989, în perioada numită generic postcomunistă, postdecembristă sau democratică. După ce au fost analizate primele șase Constituții<sup>1</sup>, împărțite simetric în trei, promulgate în perioada regimului

---

1 Acest demers este continuarea a două studii publicate anterior: Bogdan Emanuel Răduț, *Libertatea religioasă reflectată în Constituțiile României: perioada regimului*

monarhic (1866, 1923, 1938) și trei în perioada regimului comunist (1948, 1952, 1965), atenția se îndreaptă spre Constituția aflată în prezent în vigoare.

Aceasta conține articole ce privesc conceptele de libertate de conștiință, libertatea religioasă sau libertatea de exprimare. De aceea, vor fi analizate prevederile referitoare la drepturi și libertăți pentru exercitarea propriei confesiuni sau credințe religioase, valabile în prezent.

## 1. Adoptare și conținut

În timp ce regimul comunist a fost instaurat etapizat, în câțiva ani (1945-1947), sub umbra Uniunii Sovietice așternute asupra României ieșite din cel de-Al doilea Război Mondial și sub „cizmele armatei roșii” staționate în țară, prăbușirea lui a fost în doar câteva zile reci din decembrie 1989. Urmând principiul dominoului<sup>2</sup>, vizibil în acel an în căderile succesive ale regimurilor comuniste din Europa Central-Estică, și România s-a eliberat de sub jugul comunist și s-a întors la democrație, însă cu prețul unor jertfe umane și materiale considerabile<sup>3</sup>.

---

*monarhic (1866-1948)*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință/ Journal for freedom and conscience 2017”, *Lucrările Conferinței Științifice Internaționale „Libertatea religioasă și de conștiință în mentalitatea publică”*, București, Palatul Parlamentului, 16 noiembrie 2017, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea, Dragoș Mușat, Ioan-Gheorghe Rotaru (coordonatori), Franța, Editura IarSic, 2017, pp. 168-180; Idem, *Libertatea religioasă reflectată în Constituțiile României: perioada regimului comunist (1948-1989)*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință/Journal for Freedom of Conscience”, Vol. 10, Nr. 1, 2022, Volumul cuprinde lucrările Conferinței științifice internaționale Hybrid (online & in personam): *Valorile umane și libertatea religioasă*, București, 7-8 decembrie 2022, Ioan-Gheorghe Rotaru, Dragoș Mușat (editori), Franța, Editura IarSic, 2022, pp. 284-300.

2 Vezi Dumitru Preda, Mihai Retegan, *Principiul dominoului. Prăbușirea regimurilor comuniste europene*, București, Editura Rao, 2019.

3 Pentru o privire asupra revoluției române, vezi Constantin Sava, Constantin Monac, *Adevăr despre Decembrie 1989. Conspirație. Diversiune. Revoluție...*, Editura Forum, București, 1999; Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Iași, Editura Polirom, 2004; Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat din România*, Vol. IV, part 1 și partea 2 – „Revoluția din Decembrie 1989 - o tragedie românească”, București, Editura RAO, 2004-2005; Vladimir Tismăneanu (coordonator), *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor*, Iași, Editura Polirom, 2005; Peter Siani-Davies, *Revoluția română din decembrie 1989*, București, Editura Humanitas, 2006; Alexandru Oșca (coordonator), 1989 – *An decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008;

De aceea, noile realități socio-politice au impus elaborarea și adoptarea unei noi Constituții. În Comunicatul Consiliului Frontului Salvării Naționale, din 22 decembrie 1989, se specifica că „un comitet de redactare a noii Constituții va începe să funcționeze imediat”<sup>4</sup>. Însă acest „imediat” s-a dovedit a fi un proces care a durat aproape doi ani de zile.

Mai întâi s-a ales președintele nou intitulat Republica România și Parlamentul acesteia, la primele alegeri libere din 20 mai 1990. Abia apoi s-a început lucrul la noua Constituție. De aceea, unele opinii sunt contrariate de acest demers nefiresc, afirmând că „oriunde în lume, mai întâi se adoptă Constituția și apoi se alege șeful statului”, însă „la noi, ca la nimeni: mai întâi o putere provizorie înființează funcția supremă în stat, îi fixează și atribuțiile, este și ales titularul acestei funcții nelegitime și abia apoi se fac alegeri pentru Adunarea Constituantă”<sup>5</sup>. Țara era condusă de președintele Ion Iliescu, iar Parlamentul era dominat covârșitor de Frontul Salvării Naționale (FSN), o emanație din zilele revoluției. Un astfel de Parlament „va impune legile pe care le dorea și chiar Constituția, realizând un fel de dictatură a majorității parlamentare”<sup>6</sup>.

În prima ședință a noului Parlament, ținută în 11 iulie 1990, acesta s-a declarat Adunare Constituantă, adoptând Regulamentul Adunării Constituante și alegând Comisia de Redactare a Proiectului de Constituție a României, compusă din „12 deputați, 11 senatori și 5 specialiști, desemnați, în mod obișnuit în dezbaterile din comisie și Parlament prin termenul experți”<sup>7</sup>. Membrii parlamentari aveau „drept de vot deliberativ”, în timp ce experții aveau un vot „consultativ”<sup>8</sup>. Componenta Comisiei a fost formată din Marian Enache (deputat FSN), Ioan Leș (deputat FSN), Ioan

---

Ioan Scurtu, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, București, Redacția Publicațiilor pentru Străinătate, 2009 etc.

4 Comunicat către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Nr. 1, 22 decembrie 1989. Vezi și Daniela Osiac, *Revoluția din Decembrie 1989: mesaj pentru România, Proclamații, apeluri, manifeste ale Revoluției Române din Decembrie 1989*, București, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2010, p. 34.

5 Eleodor Focșăneanu, *Istoria Constituțională a României*, Ediția a IV-a, București, f.e., 2012, p. 224.

6 *Ibidem*, p. 228.

7 Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, Ediția 15, Volumul I, București, Editura C.H.Beck, 2016, p. 106.

8 Eleodor Focșăneanu, *op. cit.*, p. 244.

Timiș (deputat FSN), Alexandru Albu (deputat FSN), Mihai Golu (deputat FSN), Nicolae S. Dumitru (deputat FSN), Dan Lăzărescu (deputat PNL), György Frunda (deputat UDMR), Vasile Gionea (deputat PNT-CD), Ioan Florea (deputat grupul ecologist și social democrat), Nicolae Iuruc (deputat grupul agrar și social democratic), Echim Andrei (deputat minorități), Victor Anagoste (senator FSN), Mihai Iacobescu (senator FSN), Mihăiță Postolache (senator FSN), Ion Predescu (senator FSN), Ioan Rus (senator FSN), Romulus Vulpescu (senator FSN), Augustin Zăgorean (senator FSN), Mircea Curelea (senator FSN), Adrian Ovidiu Moșiu (senator Partidul pentru Uniunea Națională a Românilor din Transilvania), Hájdu Menyhert Gábor (senator UDMR), Antonie Iorgovan (senator independent), Florin Vasilescu (jurist), Mihai Constantinescu (jurist), Ioan Vida (jurist), Ioan Muraru (jurist) și Ion Deleanu (jurist)<sup>9</sup>.

După un proces care a durat 18 luni – întrerupt de schimbări de guvern, de mineriade și alte probleme politice într-o societate aflată în tranziție – Constituția s-a votat în Adunarea Constituantă a Parlamentului României, în 21 noiembrie 1991, cu prezența a 476 de parlamentari, din totalul de 510, dintre care 371 deputați și 105 senatori. Alături de aceștia, alți 20 deputați și 13 senatori și-au exprimat votul nominal prin corespondență, iar un senator (Károly Király) nu și-a exprimat votul pe nicio cale legală. Astfel, Constituția s-a adoptat cu 414 voturi „pentru” și 95 voturi „contra”, iar procesul-verbal „a fost semnat de toți membrii Comitetului Adunării Constituante, cu excepția domnului Károly Király”<sup>10</sup>. A fost publicată în „Monitorul Oficial al României” și are 152 de articole, structurate în 7 titluri, fiecare articol având, la rândul său, câte un subtitlu<sup>11</sup>. Apoi, noua Constituție a intrat în vigoare în urma aprobării ei printr-un referendum național, în 8 decembrie 1991, la care au participat 10.948.468 de cetățeni, dintre care 8.464.624 au votat „da” și 2.235.085 au votat „nu”<sup>12</sup>. Aceasta a fost în vigoare timp de 12 ani (1991-2003). Opiniile asupra ei sunt dife-

---

9 Teodora Stănescu-Stanciu, *Constituția din 1991*, în Gheorghe Sbârna (coordonator), *Constituțiile României. Studii*, Târgoviște, Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989 – Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp. 129-130.

10 *Constituția României* (în continuare se va cita *Constituția din 1991*), în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Anul III, Nr. 233, 21 noiembrie 1991, p. 24.

11 *Ibidem*, pp. 1-24.

12 *Istoria României în date*, Dinu C. Giurescu (coordonator), București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 760.

rite și antagonice. În timp ce unele voci susțin că ea „a reprezentat cel mai important document post-revoluționar românesc, actul fondator al noului stat, cartea sa de vizită democratică și europeană”<sup>13</sup>, altele o văd ca „o operă eclectică și incoerentă, mediocră din punct de vedere juridic”<sup>14</sup>.

Constituția din 1991 nu și-a îndeplinit în totalitate rolul necesar de lege fundamentală a țării. Și aceasta pentru că „s-au făcut remarcate și unele dificultăți de aplicare a sa, care au fost puse fie pe seama eronatei interpretări a unora din textele constituționale, fie pe seama neadaptării unora din soluțiile legislative găsite în 1991 la contextul social și politic contemporan, aflat în plină evoluție”<sup>15</sup>. Încă de la sfârșitul anilor '90 unele voci cereau revizuirea ei, dar abia în anul 2002 s-a început procesul acesta. Primul pas a fost constituirea Comisiei pentru elaborarea propunerii legislative privind revizuirea Constituției, prin Hotărârea Parlamentului nr. 23 din 25 iunie 2002. Comisia a redactat o primă formă a proiectului legii de revizuire a Constituției pe baza propunerilor și sugestiilor venite din partea Guvernului, a partidelor politice și a societății civile. În aprilie 2003, versiunea „a făcut obiectul unei prime verificări din partea Curții Constituționale, sesizate din oficiu cu privire la proiectul legii de revizuire”<sup>16</sup>. După perfecționarea textului legii, conform și intervențiilor Curții Constituționale, acesta a fost dezbătut în Camera Deputaților (17 martie – 30 iunie 2003) și la Senat (25 august – 1 septembrie 2003). Cele două camere au adoptat versiuni cu „unele diferențe de redactare”, fapt ce a condus la supunerea legii de revizuire „unei proceduri de mediere”, inițiată la 2 septembrie 2003 și finalizată printr-un text comun la 8 septembrie, care apoi a fost aprobat de cele două camere aflate în ședință comună, cu votul a două treimi, la 18 septembrie<sup>17</sup>. După o lună, varianta revizuită a Constituției a fost supusă referendumului național constituțional din 18-19 octombrie, la care s-au prezentat 9.938.441 de cetățeni (55,7% din totalul alegătorilor), care au votat „da” în număr de 8.915.022 (89,70%) și „nu” în număr de 875.172 de cetățeni (8,81%), iar 148.247 (1,49%) au fost socotite voturi nule<sup>18</sup>. Modi-

---

13 Teodora Stănescu-Stanciu, *loc. cit.*, p. 148.

14 Eleodor Focșeneanu, *op. cit.*, p. 312.

15 Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 106.

16 *Ibidem*, p. 107.

17 *Ibidem*.

18 *Constituția României. Dezbateri și referendum 2003*, București, Institutul pentru Politici Publice, 2003, pp. 64-65.

ficările au fost publicate în „Monitorul Oficial al României”<sup>19</sup>. Cu toate că rezultatele au fost „contestate de reprezentanții societății civile și de lideri ai partidelor de opoziție”<sup>20</sup>, Constituția a fost adoptată și publicată în „Monitorul Oficial al României”. Constituția republicată are 156 de articole, structurate în 7 titluri, fiecare articol având subtitlu propriu<sup>21</sup>. Ea este în exercițiu și în prezent.

Conform acesteia, „România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil” (Art. 1, al. 1)<sup>22</sup>, iar „forma de guvernământ a statului român este republica” (Art. 1, al. 2)<sup>23</sup>, însă nu una populară sau socialistă, așa cum fusese anterior, vreme de peste patru decenii (1948-1989). Dar nici nu s-a revenit la monarhie, regimul politic existent înainte de instaurarea comunismului (1866-1947). Practic, nu s-a revenit la vechea formă de guvernământ, ci s-a trecut la una nouă. Republica este „acea formă de guvernământ în care, așa cum se spune, cetățenii se guvernează singuri, desemnându-și sau alegând un șef de stat, denumit de regulă președinte”<sup>24</sup>. Ea poate fi de două feluri: parlamentară, când alegerea șefului statului este făcută de parlament și se supune acestuia, sau prezidențială, când alegerea șefului statului este făcută de către cetățeni, prin vot universal, egal, secret și liber exprimat. În România, forma republicană a fost consacrată încă de la finalul lui decembrie 1947, fiind în vigoare, cu modificări adecvate, până în prezent.

În privința suveranității naționale, aceasta „aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice și corecte, precum și prin referendum” (Art. 2, al. 1), iar „teritoriul României este inalienabil” (Art. 3, al. 1)<sup>25</sup>.

---

19 *Legea nr. 429 de revizuire a Constituției României*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Nr. 758, 29 octombrie 2003.

20 *Constituția României. Dezbateri și referendum 2003*, p. 65.

21 *Constituția României* (în continuare se va cita *Constituția din 2003*), în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Anul 171 (XV), Nr. 767, 31 octombrie 2003, pp. 1-32.

22 *Constituția din 1991*, p. 1; *Constituția din 2003*, p. 1.

23 *Ibidem*.

24 Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu (coordonatori), *Constituția României: comentariu pe articole*, București, Editura C.H.Beck, 2008, p. 11.

25 *Constituția din 1991*, p. 1; *Constituția din 2003*, p. 2. Varianta articolului 2, din 1991, afirmă că exercitarea este doar prin „organele sale reprezentative și prin referendum”.

## Libertăți generale

Constituția prevede câteva libertăți generale pentru români, dintre care unele articole au avut exprimări directe legate de libertatea religioasă.

| Tabel 1 – Articole comparative despre libertăți generale <sup>26</sup> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                        | 1991                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 2003                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Libertate generală                                                     | <p>Articolul 4 – Unitatea poporului și egalitatea între cetățeni</p> <p>(1) Statul are ca fundament unitatea poporului român.</p> <p>(2) România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <p>Articolul 4 – Unitatea poporului și egalitatea între cetățeni</p> <p>(1) Statul are ca fundament unitatea poporului român și solidaritatea cetățenilor săi.</p> <p>(2) România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| Libertatea presei                                                      | <p>Articolul 30 – Libertatea de exprimare</p> <p>(1) Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.</p> <p>(2) Cenzura de orice fel este interzisă.</p> <p>(3) Libertatea presei implică și libertatea de a înființa publicații.</p> <p>(4) Nici o publicație nu poate fi suprimată.</p> <p>(5) Legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligația de a face publică sursa finanțării.</p> <p>(6) Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.</p> <p>(7) Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ura națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.</p> <p>(8) Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunoștința publică revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de televiziune, în condițiile legii. Delictelor de presă se stabilesc prin lege.</p> | <p>Articolul 30 – Libertatea de exprimare</p> <p>(1) Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.</p> <p>(2) Cenzura de orice fel este interzisă.</p> <p>(3) Libertatea presei implică și libertatea de a înființa publicații.</p> <p>(4) Nici o publicație nu poate fi suprimată.</p> <p>(5) Legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligația de a face publică sursa finanțării.</p> <p>(6) Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.</p> <p>(7) Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.</p> <p>(8) Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunoștința publică revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de televiziune, în condițiile legii. Delictelor de presă se stabilesc prin lege.</p> |



|                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|---------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Libertatea<br>asocierilor | <p>Articolul 37 – Dreptul la asociere</p> <p>(1) Cetățenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate și în alte forme de asociere.</p> <p>(2) Partidele sau organizațiile care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept ori a suveranității, a integrității sau a independenței României sunt neconstituționale.</p> <p>(3) Nu pot face parte din partide politice judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, polițiștii și alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică.</p> <p>(4) Asociațiile cu caracter secret sunt interzise.</p> | <p>Articolul 40 – Dreptul de asociere</p> <p>(1) Cetățenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate, în patronate și în alte forme de asociere.</p> <p>(2) Partidele sau organizațiile care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept ori a suveranității, a integrității sau a independenței României sunt neconstituționale.</p> <p>(3) Nu pot face parte din partide politice judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, polițiștii și alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică.</p> <p>(4) Asociațiile cu caracter secret sunt interzise.</p> |
|---------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Constituția din 1991 afirmă, în articolul 4, că „Statul are ca fundament unitatea poporului român”, la care cea din 2003 adaugă „și solidaritatea cetățenilor ei” (al. 1), care „asigură, pe de o parte, fundamentul social al unității poporului, ca și al statului însuși, iar, pe de altă parte, corespunde unui principiu de bază al Uniunii Europene și al democrațiilor occidentale în care solidaritatea, pe temeiul unor valori comune, este de esența vieții în comun a oamenilor”<sup>27</sup>. Drept consecință, Statul Român garantează egalitatea între cetățeni, pentru că este „patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială” (al. 2). Prin aceasta este interzisă orice formă de discriminare, după cum afirmă și articolul 16, al. 1: „Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări.”<sup>28</sup> Prin expresia „fără deosebire... de religie” este interzisă și discriminarea religioasă. Credințele religioase nu sunt și nu au voie să devină motiv de discriminare în niciun domeniu, chiar dacă, pe alocuri, s-au întâmplat astfel de lucruri. Cele mai întâl-

27 Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Constituția României revizuită: comentarii și explicații*, București, Editura All Beck, 2004, p. 7.

28 *Constituția din 1991*, p. 3; *Constituția din 2003*, p. 3.



nite sunt ocazionate de interzicerea înmormântării unor persoane de alte confesiuni creștine în cimitire parohiale ortodoxe, care reprezintă atât o formă de discriminare, cât și un abuz, ce încă persistă și creează probleme în teritoriu.

În ceea ce privește libertatea de exprimare, care implicit include și libertatea presei, aceasta a fost o dorință încă din zilele revoluției decembriste. În manifestul A căzut tirania, publicat și difuzat de Frontul Democratic Român din Timișoara, în 22 decembrie 1989, în limbile română, maghiară, sârbă și germană, se cerea la punctul 2: „Libertatea cuvântului, presei, radioului și televiziunii”<sup>29</sup>. Astfel, noua Constituție stipulează în articolul 30, al. 1: „Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.” Drept urmare, „gândirea umană rămâne un domeniu protejat natural de indiscreția semenilor”<sup>30</sup>. De asemenea, „cenzura de orice fel este interzisă” (al. 2), după mai bine de patru decenii de cenzură comunistă. Și aceasta reprezintă „o prevedere constituțională decisivă pentru libertatea de exprimare”<sup>31</sup>. Iar presa are „libertatea de a înființa publicații” (al. 3), pentru că „nici o publicație nu poate fi suprimată” (al. 4). Adică, în cazul unor abateri, suprimarea unei publicații, ca formă de sancțiune, este o măsură prea dură, pentru că intră în conflict cu libertatea de exprimare. Dar, nu este interzisă suspendarea publicațiilor, așa cum era în Constituția din 1923, care stipula la articolul 25 că „nici un ziar sau publicațiune nu va putea fi suspendat sau suprimat”<sup>32</sup>. Dar, libertatea de exprimare are și câteva limite. Pe de o parte, această libertate de exprimare „nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine” (al. 6), iar pe de alta, interzice „defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ura națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bune-

29 Daniela Osiac, *op. cit.*, p. 18.

30 Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 180.

31 *Ibidem*; Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 61.

32 *Constituțiunea României*, în „Monitorul Oficial al României”, Nr. 282 din 29 martie 1923.

lor moravuri” (al. 7). Deci sunt interzise publicațiile care incită la „ură... religioasă”. Sunt interzise și ura „rasială”, promovată de ideologia nazistă de extremă dreaptă, și cea „de clasă”, promovată de ideologia comunistă de extremă stângă, regimuri totalitare prin care România a trecut și de care s-a eliberat. Limitele nu sunt o îngrădire a libertății, ci ele arată faptul că nu poți scrie sau difuza orice și oricum, dacă acest lucru ar aduce prejudicii asupra altor persoane, pentru că ar fi un abuz. Și aceasta se datorează faptului că libertatea personală se oprește acolo unde ea încalcă libertatea altei persoane. Pentru astfel de situații se aplică „răspunderea civilă” (al. 7), precum și cea juridică, în condițiile legii. Un rezultat vizibil este faptul că, pe lângă revistele oficiale (organele de presă) ale cultelor, s-au putut edita și tipări nenumărate periodice și publicații, ceea ce în regimul comunist era cu desăvârșire interzis. Pe atunci funcționa sistemul de samizdat, atent vânat de organele de Securitate și aspru pedepsit de organele abilitate.

Dreptul la asociere, articolul 37/40, este necesar pentru pluralismul politic, putând fi înființate chiar și partide sau sindicate creștine. Dar asociațiile secrete „sunt interzise” (al. 4). Acest articol permite și înființarea de uniuni, federații, ligi, asociații, „cu scopul de a participa la viața politică, științifică, socială și culturală pentru realizarea unei serii de interese legitime comune”<sup>33</sup>. Asociațiile prevăzute aici „nu au scopuri lucrative, nu urmăresc obținerea sau împărțirea unor beneficii, ele trebuie să aibă scopuri politice, religioase, culturale etc., scopuri care să exprime libertatea de gândire și de exprimare a gândurilor, opiniilor, credințelor”<sup>34</sup>. Dar „dreptul la asociere nu poate fi însă un drept absolut”, și acesta având limitele sale date de scopuri și activitate, membrii și caracterul asociației<sup>35</sup>. Însă „nu există nici un fel de restricții în ceea ce privește apartenența clericilor la partide politice pe criterii religioase”<sup>36</sup>.

33 Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 183.

34 *Ibidem*, p. 184.

35 *Ibidem*.

36 Gheorghe F. Anghelescu, Valeriu Stoica, Adrian Claudiu Bourceanu, *Corpus legislativ privind viața religioasă din România (1989-2006), Cu adaosuri normative lămuritoare anterioare (1866-1989)*, Vol. I, Iași, Editura Vasiliana'98, 2008, p. 26.

| Tabel 2 – Articole comparative despre libertatea religioasă <sup>37</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1991                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 2003                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| <p>Articolul 29 – Libertatea conștiinței</p> <p>(1) Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrare convingerilor sale.</p> <p>(2) Libertatea conștiinței este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc.</p> <p>(3) Cultele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii.</p> <p>(4) În relațiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de învrăjbire religioasă.</p> <p>(5) Cultele religioase sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în azile și în orfelinate.</p> <p>(6) Părinții sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine.</p> | <p>Articolul 29 – Libertatea conștiinței</p> <p>(1) Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrare convingerilor sale.</p> <p>(2) Libertatea conștiinței este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc.</p> <p>(3) Cultele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii.</p> <p>(4) În relațiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de învrăjbire religioasă.</p> <p>(5) Cultele religioase sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în azile și în orfelinate.</p> <p>(6) Părinții sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine.</p> |

Încă din zilele revoluției, la Timișoara, în același manifest amintit mai sus, s-a cerut „libertatea reală a cultelor religioase”<sup>38</sup>, ceea ce Constituția noii așezări politice trebuia obligatoriu să conțină. Vechiul regim proclama aceeași libertate religioasă de jure, dar de facto o încălca fățiș sau mascat. Astfel, vocile revoluției române au cerut „libertatea reală a cultelor”, care, deși erau recunoscute, nu erau totuși libere. Iar despre cei nerecunoscuți nici nu se mai pune problema de dificultățile prin care treceau. Un astfel de caz îl reprezintă Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, care a fost desființată arbitrar și abuziv prin Decretul nr. 358 din 1 decembrie 1948, patrimoniul ei a fost confiscat, expropriat și dat, în mare parte, Bisericii Ortodoxe Române, iar conducerea a fost arestată și condamnată la ani grei de temniță, unii murind în închisori sau în coloniile de muncă forțată. Repunerea ei în legalitate a fost la 31 decembrie 1989, prin Decretul-lege nr. 9 emis de Consiliul Frontului Salvării Naționale.

După lunga perioadă neagră a ateismului impus de totalitarismul comunist și în urma revoluției din decembrie 1989, viața religioasă din Ro-

37 Constituția din 1991, p. 4; Constituția din 2003, p. 6.

38 Daniela Osiac, op. cit., p. 18.

mânia a revenit pe un făgaș normal, fapt văzut în implicarea bisericilor și a cultelor religioase în viața socială, și prin participarea credincioșilor în mod liber la toate formele vieții religioase. În acest context, Constituția „a oferit un nou climat juridic pentru libertatea conștiinței și pentru exprimarea neîngrădită a oricărei credințe religioase”<sup>39</sup>.

În privința libertății de conștiință, care încorporează în sine și libertatea religioasă, articolul constituțional este același în ambele variante. Acesta „dă dreptul fiecărei persoane de a avea o concepție a sa proprie despre lumea înconjurătoare”<sup>40</sup>, pentru că prin libertatea conștiinței se înțelege „posibilitatea persoanei fizice de a avea și de a-și exprima în particular sau public o anumită concepție despre lumea înconjurătoare, de a împărtăși sau nu o credință religioasă, de a aparține sau nu unui cult religios, de a îndeplini sau nu ritualul cerut de acea credință”<sup>41</sup>. În general concepțiile despre lume și viață sunt de două feluri, religioase sau laice. Libertatea de conștiință „este una dintre primele libertăți înscrise în catalogul drepturilor umane, pentru că mai ales libertatea religioasă – ca parte a acestei libertăți – a avut o istorie aparte, îndelungată, presărată cu intoleranță și ruguri, cu excomunicări și prejudecăți, cu multe suferințe și dureri”<sup>42</sup>. De aceea, articolul 29 este precedat de articolul 20, care afirmă ralierea României la tratatele internaționale privind drepturile omului: „(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte. (2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.”<sup>43</sup> De aceea, „conștiința omului nu poate fi și nu trebuie direcționată prin mijloace administrative, ci ea

39 Gheorghe F. Anghelescu, Valeriu Stoica, Adrian Claudiu Bourceanu, *op. cit.*, p. 25.

40 Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 58.

41 Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu (coordonatori), *op. cit.*, p. 283.

42 Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 57.

43 *Constituția din 1991*, p. 3; *Constituția din 2003*, p. 4. Expresia „cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile” a fost adăugată în 2003.

trebuie să fie rezultatul libertății acestuia de a gândi și a-și exterioriza gândurile sale”, iar „orice constrângere este o încălcare a acestui drept natural și imprescriptibil, este o schilodire a spiritului uman”<sup>44</sup>, fapt pentru care Constituția stabilește că „nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrare convingerilor sale” (al. 1). Apoi există și „obieția de conștiință”, prevăzută la articolul 39/40, al. 2, lit. a, care spune că „nu constituie muncă forțată... activitățile pentru îndeplinirea îndatoririlor militare, precum și cele desfășurate, potrivit legii, în locul acestora, din motive religioase sau de conștiință”<sup>45</sup>. Totodată, articolul 49/53 prevede cazurile în care, din motive de forță majoră, exercițiul unor drepturi sau libertăți poate fi restrâns: „(1) Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității (siguranței) naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav. (2) Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății.”<sup>46</sup> Acest lucru s-a întâmplat în perioada 2020-2022, datorită pandemiei de Covid-19 (coronavirus), când autoritățile române au luat diferite măsuri, discutabile în prezent, care au inclus restricții privind libera circulație a cetățenilor, închiderea temporară a bisericilor și lăcașelor de cult, intervenții în ritualurile religioase sau actele de cult, interzicerea de conferințe, congrese sau evenimente publice sau private ș.a.

În înțelegerea libertății de conștiință se cunosc trei puncte de vedere. Unul consideră că „libertatea religioasă include și libertatea conștiinței”, în timp ce altul consideră că „libertatea conștiinței și libertatea religioasă sunt două libertăți distincte”. În fine, teoria cea mai răspândită, susținută și de autorul acestui studiu, este aceea că „libertatea conștiinței are o sferă largă cuprinzând în ea și libertatea religioasă”<sup>47</sup>. În ce privește ființa umană, „această libertate nu îi poate fi anulată pe baza niciunei ideologii sociale

44 Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 58.

45 *Constituția din 1991*, p. 6; *Constituția din 2003*, p. 8.

46 *Ibidem*, pp. 8, 11.

47 Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 57.

de factură anihilatoare”<sup>48</sup>. Uneori „se mai consideră că există și libertatea cultelor ca libertate distinctă”<sup>49</sup>.

Dacă în Constituția precedentă, din 1965, era prevăzută „libertatea exercitării cultului religios”<sup>50</sup>, Constituția prezentă asigură „libertatea credințelor religioase” (al. 1). În practică, „prima formulare poate fi interpretată într-un sens restrictiv, în sensul că, nimeni nu-și poate execita propria religie, dacă nu funcționează în cadrul unui cult recunoscut”<sup>51</sup>. Prin „cult” se poate înțelege atât denotație, cât și ritual religios. Noua Constituție nu constrânge cetățenii să facă parte din culte recunoscute de stat, dar oferă libertate cultelor religioase „să se organizeze potrivit statutelor proprii, în condițiile legii” (al. 3). În România, în prezent, sunt recunoscute nouăsprezece culte și biserici, cel din urmă fiind aprobat în vara acestui an (2024): Biserica Ortodoxă Română, Episcopia Ortodoxă Sârbă de Timișoara, Biserica Romano-Catolică, Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Arhiepiscopia Bisericii Armere, Biserica Creștină Rusă de Rit Vechi din România, Biserica Reformată din România (Calvină), Biserica Evanghelică de Confesiune Augustană din România, Biserica Evanghelică Lutherană din România, Biserica Unitariană din Transilvania, Cultul Creștin Baptist – Uniunea Bisericilor Creștine Baptiste din România, Biserica Creștină după Evanghelie din România, Biserica Evanghelică Română, Cultul Creștin Penticostal – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din România, Biserica Creștină Adventistă de Ziua a Șaptea din România, Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic, Cultul Musulman, Organizația Religioasă „Martorii lui Iehova” și Cultul Adunările lui Dumnezeu din România<sup>52</sup>.

În relațiile dintre culte „sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de învrăjbire religioasă” (al. 4), pentru că libertatea conștiinței „trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc” (al. 2). Același lucru este prevăzut și în Legea Cultelor, la articolul 13: „(1) Rapor-

48 Emanuel Dobrin, *Valori umane și libertate religioasă*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință/Journal for Freedom of Conscience”, Vol. 10, Nr. 3, p. 382.

49 Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 57.

50 *Constituția Republicii Socialiste România*, în „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, Anul I, Nr. 1, Partea I, 21 august 1965, p. 3 (Art. 30).

51 Gheorghe F. Anghelescu, Valeriu Stoica, Adrian Claudiu Bourceanu, *op. cit.*, p. 27.

52 *Statul și Cultele religioase*, București, Secretariatul de Stat pentru Culte – Editura Litera, 2014, pp. 89-110.

turile dintre culte, precum și cele dintre asociații și grupuri religioase se desfășoară pe baza înțelegerii și a respectului reciproc. (2) În România sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de defăimare și învrăjbire religioasă, precum și ofensa publică adusă simbolurilor religioase. (3) Împiedicarea sau tulburarea libertății de exercitare a unei activități religioase, care se desfășoară potrivit legii, se pedepsește conform dispozițiilor legii penale.”<sup>53</sup> Garantând libertatea conștiinței, „Constituția consacră egalitatea între credincioși și necredincioși și impune cultivarea unui climat de toleranță și respect reciproc între credincioșii aparținând diferitelor culte religioase ca și între credincioși și necredincioși”<sup>54</sup>. De aceea, „pentru a realiza liniștea și pacea între cultele religioase, fenomene ce țin chiar de esența vieții și moralei, spirituale și religioase, Constituția interzice în relațiile dintre culte orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de învrăjbire religioasă”<sup>55</sup>, „așa cum a statuat și Curtea Constituțională în jurisprudența sa”<sup>56</sup>.

În relația cu statul, cultele „sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în azile și în orfelinate” (al. 5). În legătură cu aceasta, „istoria și dreptul comparat au practicat și practică trei mari formule: a) statul, autoritate politică, se confundă cu autoritatea religioasă; b) statul se poate alia cu autoritatea religioasă; c) statul adoptă o poziție de indiferență cu privire la religii și, evitând a le favoriza sau a le contracara, veghează ca exercițiul cultelor să nu tulbure ordinea publică”<sup>57</sup>. Constituția „consacrând separarea statului de biserică, garantează autonomia cultelor religioase, dar obligă statul să sprijine cultele, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în azile și în orfelinate”<sup>58</sup>. Iar „această înlesnire înseamnă inclusiv salarizarea clericilor încadrați în aceste unități”<sup>59</sup>. De aceea, Constituția „nu răspunde tranșant la întrebarea dacă

---

53 *Legea nr. 489 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Anul 175 (XIX), Nr. 11, 8 ianuarie 2007, p. 3.

54 Ioan Moraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 180.

55 *Ibidem*.

56 Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 59.

57 *Ibidem*, p. 59.

58 *Ibidem*.

59 *Viața religioasă în România*, Ediția a III-a, Coordonator Gigel Sorinel Știrbu, Volum realizat de Florin Frunză și Ștefan Ioniță, București, Ministerul Culturii și Cultelor, 2008, p. 14.



în România statul este despărțit de biserică”<sup>60</sup>. Pentru că, deși se invocă autonomia cultelor, textul prevede și colaborarea dintre culte și stat, prin această acordare de asistență și prin predarea religiei în școli<sup>61</sup>, potrivit articolului 32, al. 7: „Statul asigură libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult. În școlile de stat, învățământul religios este organizat și garantat prin lege.”<sup>62</sup> Dar, „participarea elevilor este facultativă, iar în caz de participare, are un caracter opțional, în funcție de confesiunea căruia elevul îi aparține și de decizia părinților sau tutorilor care, conform Constituției, au dreptul de a asigura potrivit propriilor convingeri, educația minorilor a căror răspundere le revine”<sup>63</sup>. Totodată, statul are un rol activ în privința identității religioase a românilor. Articolul 6, al. 1, prevede că „Statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”, completat de articolul 7, care spune că „Statul sprijină întărirea legăturilor cu românii din afara frontierelor țării și acționează pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase, cu respectarea legislației statului ai cărui cetățeni sunt”<sup>64</sup>.

Un ultim aspect al articolului 29 este educația religioasă, stipulându-se că „părinții sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine” (al. 6). Alineatul constituțional este întărit de articolul 3, al. 1, din Legea Cultelor, care spune că „părinții sau tutorii au dreptul exclusiv de a opta pentru educația religioasă a copiilor minori, conform propriilor convingeri”<sup>65</sup>. Libertatea de conștiință „trebuie înțeleasă și ca un factor de continuitate spirituală în cadrul familiei, părinții având dreptul natural dar și obligația de a se ocupa de creșterea și educarea copiilor lor”, pentru că „în mod firesc creșterea și educația copiilor în familie se face în concordanță cu ideile și concepțiile părinților, filiația fiind prin ea însăși și o relație spirituală, părinții purtând răspunderea morală, socială și deseori juridică pentru faptele și actele, pentru atitudinile copiilor lor minori”. Acest lucru este valabil și atunci când

---

60 *Ibidem*.

61 *Ibidem*.

62 *Constituția din 1991*, p. 5; *Constituția din 2003*, p. 7.

63 Gheorghe F. Anghelescu, Valeriu Stoica, Adrian Claudiu Bourceanu, *op. cit.*, p. 26.

64 *Constituția din 1991*, p. 2; *Constituția din 2003*, p. 2.

65 *Legea nr. 489 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor*, p. 2.

„creșterea și educarea copiilor minori revine altor persoane decât părinții firești”<sup>66</sup>. Dar, libertatea educației religioase implică și libertatea copiilor de a-și schimba apartenența confesională. Articolul 3, al. 2, din Legea Cultelor completează: „Religia copilului care a împlinit vârsta de 14 ani nu poate fi schimbată fără consimțământul acestuia; copilul care a împlinit vârsta de 16 ani are dreptul să își aleagă singur religia.”<sup>67</sup> Pe lângă educația religioasă primită în familie, „copiii se bucură și de cateheza pe care o practică, în deplină libertate, personalul clerical al comunităților religioase ale tuturor confesiunilor”<sup>68</sup>. Iar cultele pot înființa unități de învățământ pentru nevoile proprii, la toate nivele de educație, de la grădinițe până la universități. Și aceasta pentru că „învățământul de toate gradele se desfășoară în unități de stat, particulare și confesionale, în condițiile legii” (art. 32, al. 5)<sup>69</sup>.

## Libertăți specifice

Spre deosebire de perioadele anterioare, actuala Constituție nu conține nicio referire la vreo biserică sau cult religios.

| Tabel 3 – Articole comparative despre confesiuni creștine |       |
|-----------------------------------------------------------|-------|
| 1991                                                      | 2003  |
| -----                                                     | ----- |

În Constituțiile monarhiste se făcea referire la două confesiuni creștine. În Constituția din 1866, articolul 21 spune: „Religiunea ortodoxă a răsăritului este religiunea dominantă a Statului român.”<sup>70</sup> Următoa-

66 Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, p. 59.

67 *Legea nr. 489 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor*, p. 2.

68 Gheorghe F. Anghelescu, Valeriu Stoica, Adrian Claudiu Bourceanu, *op. cit.*, p. 26.

69 *Constituția din 2003*, p. 7. Constituția din 1991 nu conține referiri la învățământul confesional: „Instituțiile de învățământ, inclusiv cele particulare, se înființează și își desfășoară activitatea în condițiile legii.” (p. 5). Includerea învățământului confesional în Constituție „este văzută de specialiști ca fiind o victorie obținută de așa-numitele biserici maghiare (Biserica Romano-catolică, Biserica Reformată, Biserica Unitariană și Biserica Evanghelică sinodo-presbiteriană), cunoscute pentru tradiția în acest domeniu. Gheorghe F. Anghelescu, Valeriu Stoica, Adrian Claudiu Bourceanu, *op. cit.*, p. 28.

70 *Constituțiunea*, în „Monitorul-Jurnal Oficial al României”, Nr. 142 din 1/13 iunie 1866.

rele două, din 1923 și 1938, afirmau – în articolul 22, respectiv 19 – că Biserica Ortodoxă Română și cea Greco-Catolică erau numite „biserici românești”. Apare și cea Greco-Catolică datorită întregirii naționale din 1918. Totodată, Biserica Ortodoxă era numită „biserică dominantă în statul român”, iar Biserica Greco-catolică avea „întâietate față de celelalte culte”<sup>71</sup>. Ultima dată când mai apare o astfel de prevedere, este în Constituția din 1948, care afirmă, la articolul 27, că Biserica Ortodoxă „este autocefală și unitară în organizarea sa”<sup>72</sup>. Biserica Greco-Catolică a dispărut din text, și în câteva luni va dispărea și dintre cultele recunoscute, prin desființarea abuzivă a ei. Dar această prevedere este doar o reminiscență a regimului anterior, fiind o Constituție de tranziție, pentru că următoarele două (1952 și 1965) nu au făcut nicio referire la vreun cult sau la vreo biserică. Prin aceasta biserica a fost clar delimitată de stat, încercându-se subordonarea celei dintâi și nicidecum egalitatea între ele, în perioada comunistă.

De aceea, s-a păstrat demersul ca statul, cel puțin în teorie, să se poarte egal cu toate cultele și bisericile. Faptul acesta este reflectat și în Constituție și în Legea Cultelor aflate în vigoare.

## Concluzii

De-a lungul timpului s-a putut observa o aplecare intenționată spre drepturi și libertăți cetățenești în textele constituționale ale României. În funcție de regimurile politice de la guvernare, acestea au fost supuse multor intervenții în forma sau în fondul lor.

După mai bine de patru decenii de comunism, ateism și materialism dialectic, și în urma revoluției române din decembrie 1989, Constituția României a recăpătat aspectul democratic, pe care și-l doresc cetățenii și care este în folosul lor. De aceea, libertatea religioasă, inclusă generic în libertatea de conștiință, este nu doar stipulată, ci și apărută. Statul s-a angajat, în textul constituțional, că acordă cetățenilor săi libertate de conștiință, care nu trebuie îngrădită de nimeni și de nimic, aici fiind inclus și statul însuși, pentru că el nu face excepție de la regulă.

71 *Constituțiunea României*, 29 martie 1923; *Constituțiunea României*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Nr. 48 din 27 februarie 1938.

72 *Constituția Republicii Populare Române*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Anul CXVI, Nr. 87 bis, Marți 13 aprilie 1948, p. 3 (3381).

Așadar, se poate vedea cum românii au încercat, în decursul anilor, să definească și să stabilească libertatea religioasă. După prevederi discriminatorii în regimul monarhic, sau prevederi încălcate grosolan în regimul comunist, Constituția postcomunistă are înfățișarea democrată necesară pentru promovarea libertății de conștiință, a libertății religioase, a libertății cultelor, a libertății presei, a libertății asocierilor, a libertății învățământului confesional, a libertății educației religioase ș.a. pentru toți cetățenii României. Iar acest lucru trebuie în continuare asumat, promovat și apărat, de fiecare cetățean în parte. România este locuită de cetățeni care trebuie să fie liberi în conștiință și în viața lor religioasă, fie ea publică, sau privată.

## Bibliografie

- ANGHELESCU, Gheorghe F., Valeriu Stoica, Adrian Claudiu Bourceanu, *Corpus legislativ privind viața religioasă din România (1989-2006), Cu adaosuri normative lămuritoare anterioare (1866-1989)*, Vol. I, Iași, Editura Vasiliana'98, 2008.
- *Comunicat către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Nr. 1, 22 decembrie 1989.
- *Constituțiunea*, în „Monitorul-Jurnal Oficial al României”, Nr. 142 din 1/13 iunie 1866.
- *Constituțiunea României*, în „Monitorul Oficial al României”, Nr. 282 din 29 martie 1923; *Constituțiunea României*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Nr. 48 din 27 februarie 1938.
- *Constituția Republicii Populare Române*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Anul CXVI, Nr. 87 bis, Marți 13 aprilie 1948.
- *Constituția Republicii Socialiste România*, în „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, Anul I, Nr. 1, Partea I, 21 august 1965.
- *Constituția României*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Anul III, Nr. 233, 21 noiembrie 1991.
- *Constituția României*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Anul 171 (XV), Nr. 767, 31 octombrie 2003.
- *Constituția României. Dezbateri și referendum*, București, Institutul pentru Politici Publice, 2003.
- DOBRIN, Emanuel, *Valori umane și libertate religioasă*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință/Journal for Freedom of Conscience”, Vol. 10, Nr.

- 3, 2022, Volumul cuprinde lucrările Conferinței științifice internaționale Hybrid (online & in personam): Valorile umane și libertatea religioasă, București, 7-8 decembrie 2022, Ioan-Gheorghe Rotaru, Dragoș Mușat (editori), Franța, Editura IarSic, 2022, pp. 380-387.
- FOCȘĂNEANU, Eleodor, *Istoria Constituțională a României*, Ediția a IV-a, București, f.e., 2012.
  - *Istoria României în date*, Dinu C. Giurescu (coordonator), București, Editura Enciclopedică, 2003.
  - *Legea nr. 429 de revizuire a Constituției României*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Nr. 758, 29 octombrie 2003.
  - *Legea nr. 489 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, Anul 175 (XIX), Nr. 11, 8 ianuarie 2007.
  - MURARU, Ioan, Elena Simina Tănăsescu (coordonatori), *Constituția României: comentariu pe articole*, București, Editura C.H.Beck, 2008.
  - MURARU, Ioan, Elena Simina Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, Ediția 15, Volumul I, București, Editura C.H.Beck, 2016.
  - OSIAC, Daniela, *Revoluția din Decembrie 1989: mesaj pentru România, Proclamații, apeluri, manifeste ale Revoluției Române din Decembrie 1989*, București, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2010.
  - RĂDUȚ, Bogdan Emanuel, *Libertatea religioasă reflectată în Constituțiile României: perioada regimului monarhic (1866-1948)*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință/ Journal for freedom and conscience 2017”, Lucrările Conferinței Științifice Internaționale „Libertatea religioasă și de conștiință în mentalitatea publică”, București, Palatul Parlamentului, 16 noiembrie 2017, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea, Dragoș Mușat, Ioan-Gheorghe Rotaru (coordonatori), Franța, Editura IarSic, 2017, pp. 168-180.
  - RĂDUȚ, Bogdan Emanuel, *Libertatea religioasă reflectată în Constituțiile României: perioada regimului comunist (1948-1989)*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință/Journal for Freedom of Conscience”, Vol. 10, Nr. 1, 2022, Volumul cuprinde lucrările Conferinței științifice internaționale Hybrid (online & in personam): Valorile umane și libertatea religioasă, București, 7-8 decembrie 2022, Ioan-Gheorghe Rotaru, Dragoș Mușat (editori), Franța, Editura IarSic, 2022, pp. 284-300.

- SBÂRNĂ, Gheorghe (coordonator), *Constituțiile României. Studii*, Târgoviște, Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, Editura Cetatea de Scaun, 2012.
- *Statul și Cultele religioase*, București, Secretariatul de Stat pentru Culte, Editura Litera, 2014.
- CONSTANTINESCU, Mihai, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Constituția României revizuită: comentarii și explicații*, București, Editura All Beck, 2004.
- *Viața religioasă în România*, Ediția a III-a, Coordonator Gigel Sorinel Știrbu, Volum realizat de Florin Frunză și Ștefan Ioniță, București, Ministerul Culturii și Cultelor, 2008.